

A Magyarországi Rutének Néptanácsa 1918–1919

Az 1910-es népszámlálás adatai alapján a Magyar Királyságnak 464 270 rutén anyanyelvű lakosa volt. A latinosan rutén, a népnyelvben inkább ruszin vagy rusznyák elnevezéssel illetett lakosok az Északkeleti-Felvidék megyéiben éltek nagyobb számban, nagyfokú szegénységben. A ruszinok lakta területek gazdasági felemelkedését volt hivatott szolgálni a XIX. és XX. század fordulóján meghirdetett hegyvidéki akció. A gazdaságfejlesztési program főként az első világháború kitérése, s annak kedvezőtlen gazdasági hatásai, következményei miatt nem tudott hosszú távú sikereket elérni.

A megélhetési problémák egyik következménye volt a ruszin lakosság körében a századfordulón felerősödő kivándorlás. 1899–1914 között Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyékből több mint 90 000 ember kelt útra, főként az Amerikai Egyesült Államokba a jobb megélhetés reményében. A korabeli adatok alapján a kivándorlók több mint 60%-a volt „*rutén anyanyelvű*”.

A ruszinoknak nem csupán a gazdasági helyzetük volt rossz, műveltségben is elmaradtak a többi magyarországi nemzetségtől. 1910-es adatok szerint a ruszin népesség körében az írni-olvasni tudók aránya mindössze 22,7% volt.

A ruszinok körében a legnagyobb jelentőséggel bíró szervezet kétségtelenül a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye volt, mely egyfajta kulturális határt jelentett a pravoszlávismus és a nyugati kereszténység között. Az egyházmegye papsága és tanítói jelentették a ruszin értelmiség szűk rétegét, amely hozzájárult a népi kultúra és az anyanyelv megőrzéséhez.

A XX. század első évtizedében, elsősorban a ruszinok szociális és gazdasági helyzetük miatti elégedetlenségének talaján, megjelent a skizmatikus mozgalom. Ez ugyan a görögkatolikus egyház pozícióit nem tudta lényegesen meggyengíteni, azonban a magyar vezetés reakciója a jelenségre, illetve a hosszan elhúzódó máramarosi per visszhangja az első világháború végéig hatással volt egyrészt a magyar nemzeti politikai nemzetközi megítélésére, másrészt a magyar államhoz hű görögkatolikus egyház és hívei viszonyára.

Az első világháború kitérése a korábbinál is sanyarúbb helyzetet teremtett a ruszinok lakta hegyvidéken. A gondokat nem csupán a hadigazdálkodásra történő átállás tetézte, de a 1914–1915-ös orosz betörések is. Ezen túl a ruszin lakosság körében is magas volt a háborúban elesettek aránya. A három császári és királyi, valamint két honvéddalozozott kötelekben harcoló ruszinok veszteségei elérték a 12 000 főt.

A Nagy Háború hatása azonban nem csupán a kritikus gazdasági helyzetben és az áldozatok magas számában mutatkozott meg. A 1914–1915-ös orosz betörések időszakában általános bizalmatlanság volt megfigyelhető az északkeleti vármegyék rutén lakosságával szemben, bár azok erre valós alapot nem szolgáltatottak, leszámítva néhány elszigetelt esetet, amikor az orosz hadsereg katonáival együtt fosztogattak. Ebben a feszült helyzetben nem javított a ruszin lakosság hangulatán az sem, hogy a világháború éveiben kísérelték meg a cirill betűs írás kiszorítását, és a latin betűs írás meghonosítását a ruszinok körében, valamint a Julián-naptárról a Gergely-naptárra történő áttérést. Ezek az intézkedések feszültségeket szültek a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye területén.

Témánk szempontjából különösen fontos a ruszinok körében megjelenő magyar orientáció, melynek elsődleges kifejezője a Magyarországi Rutének Néptanácsa (1918) lett. A tanács létrejöttét Papp Antal püspök ösztönözte. A 1912-ben püspökké szentelt Papp Antal 1893-tól tevékenykedett a Munkácsi Egyházmegyénél, először egyházmegyei írnokként, majd Firczak Gyula püspök titkáráként dolgozott, az egyház-

A ungvári Korona Szálló egy század eleji képeslapon

megye vezetésének átvétele előtt pedig tizenegy évig egyházmegyei irodaigazgató volt. A püspök tehát éveken át figyelemmel kísérte az egyházmegyében uralkodó állapotokat.

Az ungvári székhelyű ruszin ráda létrehozását legalább két ok miatt fontosnak tarthatta az egyházmegye feje. Az egyik okként az ószírósás forradalom győzelme következtében kialakuló változások jelölhetők meg. A Magyar Népköztársaság létrejöttéről az 1918. november 5-én kiadott körlevelében a következőképpen írt a püspök lelkészeinek: „*Amidőn most Magyarország a világháború rettenetes véraldozatai és szenvedései árán, egy rövid, de annál lelkesebb és mondhatni vértelen politikai újjáalakulás folytán elérte teljes függetlenségét, lehetetlen, hogy híveink őszinte örömmel ne köszöntsék a szabadságnak felvirradó hajnalát. Meg vagyok róla győződve, hogy híveink mindenütt az őstől öröklött hűséggel állanak őrt ennek az új független Magyarországnak az ő véreikkel is megszentelt határain annál is inkább, mert ez a megújodott, demokratikus Magyarország népiünk részére is megadja mindazon jogokat, melyek az emberi méltóság elismeréséből s a szabadság, egyenlőség és testvéri szeretet elveiből folynak.*”

Másrészt fontosnak tartotta a püspök, hogy az egyre terjedő propagandát, mely az egyházmegye lakosságát más államalakulatok iránti elkötelezettségnek kívánta megnyerni, ellensúlyozzák a magyar állam iránti hűségre való felszólítással. Papp Antal ezt a szándékát a következőképp fogalmazta meg az egyházmegye egyik esperesének írott levelében: „*Azt jelentették hozzám, hogy híveink egyes községekben az ukrán államhoz való csatlakozási vágyaknak adtak kifejezést. Bár arról is értesültem, hogy ez a megnyilatkozás az egyes községekben is annyira sporadikus jelenség, miszerint csak is egyes emberek véleményének mondható, mégis szükségesnek tartom esperes Úrnak s általa kerülete lelkészeinek figyelmét nyomatékosan felhívni ezen jelenségre, fölkérve mindnyájukat, hogy a lelkészetükben netalán mutatkozó hasonló s bizonyára csak is meggondolatlanságból, avagy esetleges titkos agitációból eredhető jelenséget szeretetteljes és okos felvilágosításokkal feltétlenül megszüntessék.*” Ugyanebben a levélben arra is felhívta a figyelmet, hogy milyen ígéretekkel lehet a hívekhez fordulni: „*Hangsúlyozzák, a múltira bizony nem indokolatlanul*

fájdalmasan visszatekintő s a jövőben a múlthoz hasonló állapottól méltán félő híveik előtt, hogy a független és szabad Magyarország az itt lakó testvérnépeket, ezek önrendelkezési joga alapján ezekután jobban fogja megbecsülni, szeretni s ezt intézményesen – saját főispánjaink, közigazgatási stb. tisztviselőink alkalmazásával a kulturális, szellemi, gazdasági és politikai jogok kiterjesztésével, illetve létesítésével fogja és már meg is kezdte biztosítani. S ennek biztos megvalósítását nem csak a mai Kormány ígérete, de a népek önrendelkezési joga alapján a művelt világ, az én főpásztori éber gondoskodásom s a híveink érdekeinek intenzívebb megvédésére alakult Magyarországi Ruthének Néptanácsa is biztosítja.” Elmondható tehát, hogy az egyházmegye vezetése fontosnak tartotta egy olyan görögkatolikus fennhatóság alatt működő tömörülés létrehozását, mely illeszkedik a Magyarországon létrejövő nemzeti tanácsok sorába, melyen keresztül valamilyen módon kifejezhetik érdekeiket, ezzel együtt pedig közreműködhet a görögkatolikus klérus azon munkájában, mellyel az egyre erősödő magyar állam elleni propagandát kívánták ellensúlyozni.

A tanács alakuló ülésére 1918. november 9-én került sor Ungváron. Az esemény jegyzőkönyve szerint jelen volt „több mint száz egyén és pedig egyháziak, világiak, városi lakosok, vidékiek, különféle értelmiségi osztálybeliek, iparosok és a köznép számos tagja”. Az ülést Volosin Ágoston görögkatolikus lelkész, tanítóképzői igazgató nyitotta meg, az Unió Könyvnyomda Részvénytársaság igazgatósági tagjaként, mely szervezet a tanács megalakulását előkészítette. Volosin volt az, ki Szabó Simon görögkatolikus kanonokot a tanács elnöki pozíciójára felterjesztette, akit végül a pozícióra meg is választottak.

Az újdonsült elnök az ülésen magyar és rutén nyelvű felszólalásában felvázolta elképzeléseit a tanács működését illetően. A beszédből egyértelműen kitűnt, hogy a tanács létrehozásával csatlakozni kívántak a Magyarországon elkezdődött folyamatokhoz. Ezt a következőképp fogalmazta meg a szónok: „...halálos bűn volna népiünk számára nem követelni azokat a jogokat, előnyöket és szabadságot, amelyeket az ország többi nemzetei meg fognak kapni.” Beszédében ezen túl felhívta a figyelmet az elszakadási törekvéseket szító propaganda elleni fellépésre: „Több helyütt Ukrainához akarnak csatlakozni. A népet e veszedelemtől csak úgy lehet megmenteni, ha megnyugtatjuk, hogy van intézmény, mely az ő nemzeti és emberi jogait lelkiismeretesen és becsülettel akarja munkálni.”

Az ülésen megtörtént a tanács tagságának kijelölése, illetve egy intézőbizottság felállítása. A leglényegesebb esemény kétségtelenül azoknak a programpontoknak az elfogadása volt, melyek alapján a Magyar Nemzeti Tanácshoz való csatlakozásukat kijelentették:

„A Magyarországi Ruthének Néptanácsa kijelenti, hogy örömmel üdvözli az újjáalakuló független Magyarországot és csatlakozik a Magyar Nemzeti Tanácshoz a következő programpontok alapján:

1. A magyarországi ruthén nép ragaszkodik ősi hazájához és annak területi integritásához, egyúttal tiltakozik minden olyan törekvés ellen, mely a magyarországi ruthéneket az ősi magyar hazától elszakítani kívánja, vagy amely a haza állami egységét veszélyezteti.

2. A magyarországi ruhtén nép számára követeli a néptanács mindazon jogokat, melyeket a kialakuló új demokratikus Magyarország a nem magyarajkú népfajoknak juttatni kíván.

3. A gör.kath. ruhtén egyház részére külön autonómikus szervezetet kíván.

4. A hazai ruthén nép szellemi és anyagi életének és fejlődésének biztosítását célzó szociális földbirtok- és iparpolitikai reformok keresztülvitelét kívánjuk.”

Az Magyar Királyi Állami Főreáliskola Ungváron

Tevékenységüket azzal kezdték, hogy felhívást intéztek Károlyi Mihályhoz és Jászi Oszkárhoz, akikkel tárgyalást kezdeményeztek, illetve táviratoztak Sáros, Zemplén, Ung és Máramaros megyékbe, valamint Ungvár és Beregszász városába, miszerint egyedül ők a ruszin nép hivatalos képviselői. Kezdeményezték továbbá egy politikai párt létrehozását Ruszin Demokrata Párt néven.

A ruszinok kérései részben találkoztak a magyar kormány politikájával, hisz 1918. december 21-én kiadták a X. sz. néptörvényt, mely jogszabályba foglalta a ruszin autonóm terület létrehozását Munkács központtal. A törvény megjelenése körüli napokban érkezett a többi nemzeti tanács mintájára alakult ungvári tanács delegációja Budapestre, ahol Jászi Oszkárral folytattak tárgyalásokat. A néptörvény kiadását mindenképp üdvözölték.

A demarkációs vonalak kijelölése után a csehszlovák hadsereg 1919. január 12-én elfoglalta Ungvárt. Szabó Simon a 1919. január 16-án tartott gyűlésen tájékoztatta a Néptanácsot a csehszlovák katonai megszállásról, amellyel kapcsolatban, mint fogalmazott, „passzíve viselkedünk”.

A csehszlovák hadsereg a demarkációs vonalat 1919 áprilisában lépte át, ezzel csatlakozott a román hadsereg akciójához az 1919 márciusában megalakult magyarországi Tanácsköztársaság ellen. Ez véget vetett a magyar fennhatóságnak a későbbi Podkarpatská Rus területén.

1919. május 8-án Avgusztin Volosin vezetésével, részben a Magyarországi Ruthének Néptanácsának tagjaiból, továbbá az eperjesi, valamint huszti tanácsokból létrejött a Központi Ruszin Néptanács, amely kimondta a Csehszlovákiához való önkéntes csatlakozást.

A csehszlovák állam létrehozását Tomaš Masaryk, Edvard Beneš és Milan Štefanik diplomáciai erőfeszítései alapozták meg. A békekonferencián a csehszlovák delegáció érvelése kettős volt. Elsőként a történelmi határok elvét hangoztatták a szudétánémet, a cseh, a morva és a sziléziai területek esetében. Szlovákia és a ruszin régió megszerzése érdekében pedig a nemzeti önrendelkezés elvét hozták fel érvként. Valójában egyik elv sem érvényesült. Kárpátalja fontosságát mindenekelőtt az alapozta meg, hogy területén haladt keresztül az a vasútvonal, amely biztosította a szárazföldi összeköttetést Csehszlovákia és Románia között. A párizsi békekonferencia „a Kárpátoktól délre lakó rutének” területét teljes autonómiát ígérve Csehszlovákiához csatolta az 1919. szeptember 10-én aláírt saint-german-en-lay-i békeszerződéssel.

Dr. Szakál Imre történész, II. RFKMF

1917-ben a képeslapkészítők még így képzeltek el Ungvár jövőjét
Forrás: www.karpatalja.blog.hu

FORRÁSOK

A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi Népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Budapest, 1912.

Державний архів Закарпатської області – Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, Fond 151.: Правління Мукачівської греко-католицької єпархії, м. Ужгород. 1646–1948. (A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye, Ungvár. 1646–1948.)

Державний архів Закарпатської області – Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, Fond 1134, Центральна руська народна рада, м. Ужгород. 1918–1919.

IRODALOM

Beluszky Pál: A modernizáció területi differenciái a századelő Magyarországon. In: „...Ahol a határ elválaszt”. Trianon és következményei a Kárpát-medencében. Balassagyarmat–Várpalota, 2002.

Braun László: Hitelszövetkezetek a hegyvidéki kirendeltség keretében 1898–1910 között. PoliPrint Kft. Ungvár, 2011.

Braun László: Kivándorlás vidékünkéről a XIX–XX. század fordulóján. In: Acta Hungarica 18. évfolyam, Ungvár, 2007.

Fedinec Csilla: Az ungvári görög katolikus tanítóképző kultúrmissziója az Északkeleti-Felvidéken. In: A magyar művelődés és a kereszténység: IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus. Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság–Scriptum, Budapest–Szeged, 1998.

Fedinec Csilla: Iratok a kárpátaljai magyarság történetéhez 1918–1944. Fórum Intézet – Lilium Aurum. Dunaszerdahely, 2001.

Fedinec Csilla: Kárpátalja történeti kronológiája 1918–1944. Fórum Intézet, Dunaszerdahely, 2002.

Gönczi Andrea: Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. század elején. PoliPrint–II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Ungvár–Beregszász, 2007.

Suslik Ádám: Az Osztrák–Magyar Monarchia rutén katonasága az első világháború időszakában (statisztikai elemzés). In: Változó világ – változó közösségek a Kárpát-medencében. Határhelyzetek VI. A Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium Kutatói Szakkollégiumának Évkönyve. Szerkesztette: Fedinec Csilla és Szoták Szilvia, 2013.

Szabó Oroszt: A magyar oroszokról (Ruthének). Nemzetiségi Ismerető Könyvtár, Budapest, 1913.

Szarka László: A Jászi Oszkár vezette nemzetiségi minisztérium rendezési tervei és működése 1918 végén. In: A Mura mente és a trianoni békeszerződés. Pokrajina ob Muri in trianonska mirova pogodba. Lendva/Lendava, 2000.

Tutuskó Ágnes: A kárpátaljai rutén nép reagálása az 1914–1915. évi orosz betörésekre. Pro Minoritate, 2012. nyár. 65. old. Lásd továbbá: Tutuskó Ágnes: Az 1914–1915. évi orosz betörések nemzetiségpolitikai vonatkozásai. Doktori (PhD) értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola, 2016.

Végheő Tamás: Görögkatolikus papok történeti névtára. 1. kötet. A Hajdúdorogi Egyházmegye és Miskolci Apostoli Exarchátus 1850 és 1950 között felszentelt papjai. Nyíregyháza, 2015.

JELES NAPOK*

MÁJUS

Május 1. – A munka ünnepe; Zrínyi Miklós születésnapja (1620).

Május 5. – Radnóti Miklós születésnapja (1909).

Május 7. – Berzsenyi Dániel születésnapja (1776); a földtani intézet és múzeum épületének megnyitása Budapesten (1900).

Május 9. – A II. világháború befejeződésének napja Európában; 105 éve született Otlík Géza író (1912–1990).

Május 11. – Kármán Tódor születésnapja (1881).

Május 17. – 110 éve született Dsida Jenő (1907–1938); Irinyi János (1817–1895), a gyufa feltalálója születésének 200. évfordulója.

Május 22. – A biológiai sokszínűség világnapja; a kémiai Nobel-díjas (1994) Oláh György születésnapja (1927).

Május 23. – Rippl-Rónai József születésnapja (1861).

JÚNIUS

Június 4. – A trianoni békeszerződés megkötésének emléknapja (1920); pünkösöd.

Június 5. – Környezetvédelmi világnap.

Június 10. – Apáczai Csere János születésnapja (1625).

Június 16. – A Széchenyi Gyógyfürdő megnyitása (1913).

Június 17. – 90 éve született Sütő András (1927–2006) erdélyi magyar író, drámaíró.

Június 21. – Nyári napéjgyenlőség, a csillagászat nyár kezdete.

Június 22. – Weöres Sándor születésnapja (1913).

Június 25. – 130 éve született Karinthy Frigyes (1887–1938) író, költő, műfordító, kritikus.

Június 26. – Herman Ottó születésnapja (1835).

JÚLIUS

Július 1. – Építészeti világnap; Semmelweis Ignác születésnapja (1818).

Július 2. – Mórícz Zsigmond születésnapja (1879).

Július 7. – A fizikai Nobel-díjas (1905) Lénárd Fülöp születésnapja (1862).

Július 10. – Kandó Kálmán születésnapja (1869).

Július 17. – Füst Milán születésnapja (1888); Nagy László születésnapja (1925).

Július 22. – A nándorfehérvári diadal emléknapja (1456); 50 éve hunyt el Kasák Lajos (1887–1967) költő, író és festő, a magyar avantgarde vezéralakja.

Július 27. – 140 éve született Dohnányi Ernő (1877–1960) zongoraművész, zeneszerző és karmester.

Július 31. – A segesvári ütközet napja, Petőfi Sándor halála (1849); 80 éve halt meg Zala György szobrász (1858–1937).

AUGUSZTUS

Augusztus 2. – A cigány holokauszt emléknapja.

Augusztus 6. – 50 éve hunyt el Áprily Lajos (Jékely János Lajos) költő, műfordító (1887–1967).

Augusztus 8. – Kölcsey Ferenc születésnapja (1790).

Augusztus 13. – A világosí fegyverletétel napja (1849).

Augusztus 20. – Szent István király – az alkotmányosság, jogállamiság napja – az új kenyér ünnepe.

Augusztus 22. – A Pesti Magyar Színház, a későbbi Nemzeti Színház megnyitásának napja (1837).

Augusztus 29. – A mohácsi vész emlékezete (1526).

Augusztus 30. – Szenczi Molnár Albert születésnapja (1574); Pollack Mihály születésnapja (1773).

* A jelesnapok.oszk.hu, bbmk.hu portálok összeállítása alapján